

Egy opus margójára
Lengyel Imre (2021): Regionális és városgazdaságtan
(Szegei Egyetemi Kiadó, p. 579)

RECHNITZER JÁNOS

RECHNITZER János: kutató professzor emeritus, ELKH Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete, Nyugat-magyarországi Tudományos Osztály; 9022 Győr, Liszt Ferenc u. 10.; rechnitzer.janos@krtk.hu; <https://orcid.org/0000-0001-7570-4238>

János RECHNITZER: *scientific professor emeritus, West-Hungarian Research Department, Institute for Regional Studies, Centre for Economic and Regional Studies, ELKH; Liszt Ferenc u. 10., H-9022 Győr, Hungary; rechnitzer.janos@krtk.hu; <https://orcid.org/0000-0001-7570-4238>*

A hazai regionális tudomány éppen 50 esztendő, hiszen 1972-ben kapta meg kutatási profilnak az MTA Dunántúli Tudományos Intézete a területfejlesztést, a területi folyamatok tanulmányozását. Ezzel a lényegében intézményesült a regionális tudomány Magyarországon, még ha akkor nem is így hívták. Elindult az új társadalomtudományi terület, ahol a különféle alkotó és kapcsolódó tudományágak sajátos kommunikációja zajlott, s mindennek alapját a térbeliség kínálta. A gazdasági, társadalmi, intézményi, földrajzi és környezeti jelenségek térben értelmezhető megjelenése, azok feldolgozása, kötődve az anya-/alkotó tudományok rendszereihez, módszereihez, de azok át- és feldolgozása révén valami más, valami új, valami különleges született.

Talán az ezredforduló környékére érett meg a helyzet, pontosabban formálódott ki a hazai regionális tudomány kritikus tömege, ami már igényelte a szakterület elméleti rendszereinek összeállítását. Ezt kikényszerítette a felsőoktatás különböző szakterületein, majd szintjein a területi szemlélet (mezoszint) oktatásának igénye. Sorra jelentek meg a monográfiák, egy-egy szakmai kérdés alapos feldolgozása, és ebben meghatározó szerepe volt az MTA Regionális Kutatások Központjának, személyesen Horváth Gyula professzornak. A művek, amelyek könyvsorozatokban álltak össze, a további kutatások megalapozását, valamint az egyre szélesebb körben terjedő térségi, regionális fejlesztési rendszereket, intézményeket, na meg a felsőoktatást szolgálták, de megmutatták ennek az új társadalomtudománynak az erejét, újdonságát.

A pionír időszakot a regionális gazdaságtan alap-, vagy pontosabban ismertető, bevezető művei jellemezték. Így Illés Iván jegyzetei (1971, 1975, 1981, 1985), azután az első kísérlet a regionális folyamatok gazdasági alapjainak haladó és komplex bemutatására (Rechnitzer 1999), majd Lengyel és Rechnitzer (2004, 2009) monografikus igényű kézikönyve, s számos jegyzet, feldolgozás (Kozma 2006; Illés 2012; Káposzta 2011; Jelinek et al. 2013). (Nem lenne elegáns, ha az, aki a tématerület

feldolgozásnak egyik elindítója, alakító kutatója, ezekről az előzményekről megfelekedne!)

A lendületes, összegző igényű folyam új stációja Lengyel Imre nagyívű opusa. Súlyos alkotás, hiszen közel 35 ív terjedelemben – az online változat le-tölthető¹ –, 22 fejezetben dolgozza fel a szakterület alapjait jelentő klasszikus és haladó témaköröket. A mű nagy terjedelme, szerteágazó jellege, sokszínű megközelítései és többretegű feldolgozásai az ismertetőt arra kényszerítik, hogy néhány, általa fontosnak ítélt szemléletmódhoz, esetenként tartalomhoz fűzzön megjegyzést.

A bevezetőben a szerző hangsúlyozza, hogy műve felsőoktatási tankönyvként íródott, de kézikönyvként is használható a gyakorlati szakemberek számára. A kettősség valóban végig jelen van a könyvben, amely azonban sem az egyik, sem a másik funkciót nem teljesíti maradéktalanul. Ha egyetemi jegyzetként kívánjuk forgatni, akkor elmaradtak azok a kellékek, amelyek a korszerű oktatási segédletet jellemzik. Gondolok itt a fogalmak határozott és pontos értelmezésére, vagy a feldolgozást segítő kérdések, feladatok feltüntetésére. Vélhetően elkészül majd a mű korszerű oktatást segítő adaptációja, mert ebben a formában nehéz „tanulni”, értelmezni az egyes fejezeteket. (Nem irigylem doktorandusz hallgatóimat, akiknek majd kiadok egy-egy fejezetet Lengyel új művéből; meg fognak küzdeni a leírtakkal!) Egyes szövegrészek megértése nagy koncentrációt, sőt, esetenként szakmai előolvasottságot kíván meg.

A szerző a kötet oktatásban való használatát két szinten képzelte el. Mondván, hogy az egyes fejezetek első része az alapismereteket, a záró részek a mélyebb összefüggéseket adják meg, tehát a fejezeteket mindenki a képzési rendszerben elfoglalt helye szerint olvassa. Nos, ez kedves ajánlás, de nem sok segítséget nyújt az olvasónak. A szerző a szövegekben számos fogalom különféle – estenként vitázó, vagy eltérő, bőséges szakirodalmi – értelmezését, néha önálló kritikát közöl, majd több helyen átcsap a roppant komplikált matematikai modellek ismertetésébe. Vélhetően ez jelenti a magasabb szintet.

Sajnálatos, hogy ezekhez az összetett elemzésekhez csak időnként nyújt alkalmazási illusztrációkat, és többségében azok is a saját kutatásaira épülnek. Itt kapcsolódunk vissza a másik felhasználási módhoz, a kézikönyvhöz. Véleményem szerint a kézikönyv az alkalmazást szolgálja, esetünkben a térbeli gazdasági jelenségek és folyamatok feldolgozását, azok belső és külső összefüggéseinek megragadását, hogy aztán elemezhesünk, fejleszthessünk, beavatkozhatunk. A mű ezt csak áttételesen segíti, mivel kevés a példa, az eset, az alkalmazás lehetőségeinek és feltételeinek bemutatása, esetleg az analógiák felvillantása, nem beszélve az elemzési módszerek tárházáról. (Bár, ha a szerző ezekkel bővítette volna a könyvét, azzal csak még nehezebbé teszi felhasználhatóságát. A kevesebb néha több, mondják a minimalisták, s esetünkben talán igazuk van!)

Így aztán az egyetemi jegyzet és/vagy kézikönyv dilemma nem dönthető el. Talán a kötet jövőbeli megújítása során – a terjedelem csökkentése mellett – a mű

kiegészülhet példákkal és bővebb alkalmazási illusztrációkkal, és tárgy-, név- és földrajzi hely mutatóval, ami a jelenlegi változatban nem található. Hiszen ezek a regiszterek is segítenék a feldolgozást, a fogalmak és a szövegek, a szerzők bőséges halmazának rendszerzését.

A könyv számos különlegessége között kell említeni, hogy egyben kezeli a regionális és a városgazdaságtant. Összekapcsolja a térségi – bár az is helyi, települési, vagy éppen városi – gazdaságok és azok szerkezeti elemzését a gazdasági, társadalmi, intézményi erőforrások koncentrációjával, a várossal. Kiváló megközelítés, számos nemzetközi alapműben olvasható a területrendszerek e természetes szimbiózisa.

Az első rész (Bevezetés a regionális és városgazdaságtanba) olvasása közben gondolkodtam azon – kellő szakmai naivitásom alapján –, hogy mit jelent a regionális gazdaságtan, milyen megismerési tartalmakra vonatkozik, mennyiben jelenti a közgazdaságtan térbeli adaptációját, s mennyiben a gazdaság által formált tér, vagy a tér által alakított gazdaság kifejezője. A szerző az első fejezetben ezt a problémakört járja körbe kimerítő alaposággal, az ismert és újragondolt fogalmi apparátusokkal. Szemlélete – és ezt az idézett szerzők garmadájával megerősíti – kimondottan gazdasági, a gazdasági aktorok szemszögéből mutatja be a teret (legjobb példa 1.5. ábra, a Capello által megadott főbb irányzatok), nem pedig a tér, a hely, a város mint entitások alapján fókuszál a gazdaságra.

A gazdaság a térben, a gazdaságban a tér; számomra az első közelítés és szemléletmód a térgazdaságtant jelenti, míg a második a regionális gazdaságtant. Hiszen az utóbbi esetében azt kutatjuk, hogy a tér miként alakítja a termelési tényezőket, a gazdaság szereplőinek magatartását, azok helyválasztását, a piacokat, vagy éppen a vállalkozások és más gazdasági aktorok koncentrációját, viselkedését, nem beszélve megújítási képességeikről. Együttesen azt jelenti, hogy a helyek, terek és a gazdasági egységek kapcsolata, kölcsönhatása milyen komplex tényezőrendszerek egymásra hatása révén alakul ki, majd fejlődik, vagy éppen fejleszthető. Ebben a közelítésben az a kérdés, hogy a területi egységek, rendszerek belső tartalmi, kialakult sajátosságai, adottságainak halmaza és hálózata, a lokális társadalom alakulása (pl. története), szerkezete, vagy éppen az intézményrendszerek mibenléte mit kínál a különféle gazdasági egységeknek. De említhetjük a helyek szerkezetét, annak megkötöttségeit, kialakulásának folyamatát, a környezet minőségét, az adott lokalitással való azonosulást, és a sor hosszan folytatható. Magam mindig a hely hatásait és befolyását kerestem a gazdaság alanyaira. Hiszen az alakító faktorok feltárása, majd rendezése lehet a beavatkozások, pontosabban a helyek/térségek helyzetbe hozásának alapja, ami véleményem szerint a regionális tudomány egyik feladata.

Így talán könnyebb megérteni az ötödik, „Alkalmazott regionális és városgazdaságtan” című rész fejezeteit. A huszadik fejezet a regionális – magam szívesebben használnom a területi – politikával foglalkozik, ami véleményem szerint kevésbé tud illeszkedni a korábbiakhoz, hiszen a szerző szemlélete pont a fordí-

tottja a fentebb elmondottaknak. A következő fejezet briliáns, ennek komoly alapkutatósi hátterét éppen a szerző dolgozta fel két nagyszerű könyvében (Lengyel 2003, 2010), majd egy unalmas leíró fejezetet (22.) olvashatunk a városfejlesztés rendszereiről az EU-ban és itthon, lezárva a közkedvelt okos városokkal, mint a fejlesztés új „csodájával”.

Az alkalmazottnak hívtott regionális gazdaságtan (V. rész) elemzése szerintem nem igazán sikerült, a beavatkozások hatásai a területrendszerben és folyamatokban ugyanis sokkal összetettebbek, árnyaltabbak, mélyebbek. A sikerek forrását magukban a helyekben és a terekben kell keresni, és némely beavatkozás – mint ezt napjaink hazai fejlesztéspolitikájában látjuk – a látványossága ellenére nem indít be mélyreható változásokat, sőt gyakran a szándékokkal ellentétes hatásokat generál. A térgazdasági szemlélet – amit a szerző alapvetően képvisel – szükségszerűen együtt jár a top down fejlesztési rendszerrel, ami arra irányul, hogy gazdaságnak kell megteremtene a kedvező működési feltételeket (versenyképesség, intelligens szakosodás, S3 stb.), aztán majd a helyek és terek elkezdnek fejlődni, s így felzárkóznak, helyzetbe kerülnek. Az elmúlt 30 év területi folyamatait tanulmányozva, ez az út sajnos kevésbé járható, helyette az alulról induló, a helyben kiérlelt, vagy jól formált közösségi akaratok indíthatják el a helyek és terek átalakulását, fejlődését. (Persze külön kérdés, hogy mi a fejlődés!)

Ezen a ponton visszacsatolok a városgazdaságtanhoz (IV. rész), amiben igazán frappánsan megírt fejezeteket olvashatunk a centrumok kialakulásáról, a városrendszer területhasználati módjairól, a munkaerőpiac és a vándorlás összefüggéseiről, a közlekedés szerepéről, és végül az új gazdaságföldrajz városrendszerekben való értelmezéséről. A városfejlődés általános elméletének bemutatását, az urbanizációs ciklusokat, a várostípusokat és azok jellemzőit magam a városgazdaságtan részhez tettem volna, kvázi bevezetőnek, s nem a második részhez. A másik észrevételem, hogy a város mint gazdasági entitás nem kerül feldolgozásra, bemutatásra. Holott a városrendszer jelentős, sőt, az esetek többségében mértékadó erőforrások felett rendelkezik, ami területben, intézményekben, objektumokban, s más mobil és immobil javakban testesül meg. Ezzel egyértelműen a lokális/regionális gazdaságok szereplője, de működésének elveit az esetek többségében nem a piaci aktorok viselkedése határozza meg. Igaz, hogy a városnak mint gazdálkodó egységnek a forrásait és részben működését a nemzetgazdasági szint is alakítja – Kelet- és Közép-Európában hangsúlyozottan –, ám aktív foglalkoztatóként, piacalakítóként, fejlesztő generálóként tartósan jelen vannak a térben, így városi gazdaság viselkedésének leírása nélkül a városgazdaságtan kevésbé érthető meg.

Elegáns megoldásnak tartom, hogy a szerző minden fejezetet versidézettel, vagy mottóval indít. Frappánsak ezek a gondolatokat tömörítő irodalmi részletek, hiszen szellemi eligazítóként, segítőként szolgálhatnak, de gyakran koncentrált kritikaként is egy-egy rendszeralakító tényezőblokkhoz. Nem beszélve arról,

hogy a mű korábban jelzett mindkét funkciójában az olvasók irodalmi, intellektuális szemléletét alakítja.

Lengyel Imre opusa a hazai regionális tudomány fontos produktuma! Grandiózus módon átfogja a tudományterület alapjait, ezt néha talán túlzottan s kiemelően teszi, de megszületett a Mű, amihez szívből gratulálunk a szerzőnek! Jó egészséget kívánunk a folytatáshoz, a folyamatos átdolgozáshoz!

Jegyzet

- 1 <http://eco.u-szeged.hu/download.php?docID=122513>

Irodalom

- Illés I. (1971): *Városgazdaságtan*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Illés I. (1975): *Regionális gazdaságtan*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Illés I. (1981): *Városgazdaságtan II*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Illés I. (1985): *Városgazdaságtan III*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Illés I. (2012): *Regionális gazdaságtan. Területfejlesztés*. Typotex Kiadó, Budapest
- Jelinek Cs., Bodnár J., Czirfusz M., Gyimesi Z. (szerk.) (2013): *Kritikai városkutatás*. L'Harmattan Kiadó
- Káposzta J. (szerk.) (2011): *Regionális gazdaságtan*. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest
- Kozma G. (2006): *Regionális gazdaságtan*. Debreceni Egyetem, Debrecen
- Lengyel I. (2003): *Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon*. JATEPress, Szeged
- Lengyel I. (2010): *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és az alulról szerveződő stratégiák*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Lengyel I., Rechnitzer J. (2004, 2009): *Regionális gazdaságtan*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- Rechnitzer J. (szerk.) (1999): *Fejezetek a regionális gazdaságtan tanulmányozásához*. MTA Regionális Kutatások Központja, Győr-Pécs